

Nr 17

Utlåtande i anledning av motioner angående den psykiska folkhälsan.

I de likalydande, till allmänna beredningsutskottet hänvisade motionerna I: 294 av herr *Dahlén m. fl* och II: 377 av herr *Wedén m. fl.* hemställes, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte begära

a) utredning angående formerna för tvärvetenskaplig forskning om förebyggande psykisk hälsovård, social missanpassning, sociala behandlingsmetoder m. m.,

b) utredning rörande vissa personalfrågor inom vårdområdena, i första hand rekrytering av läkare till psykiatrin, fortbildning av socionomer, kompletteringsutbildning av yngre samhällsvetare samt utbildning av psykoterapeuter och observationsklasslärare,

c) direktiv till den aviserade utredningen om reformering av sociallagstiftningen att beakta vad i motionerna anförts om behovet av kommunal basorganisation för behandling av sociala och mentala störningar,

d) förslag till en fast organisation för familjerådgivning och utredning om förbättrad föräldrautbildning, avsedd att bereda barnen en god psykisk uppväxtmiljö.

I motionerna riktas uppmärksamheten på de allvarliga hälsorisker som hör samman med sociala misslyckanden, missanpassning och mentala störningar.

Enligt motionärernas mening är det nödvändigt att en högre prioritet ges åt de vårdområden där samhället söker möta skilda former av social och mental missanpassning och att insatserna i högre grad samordnas från en gemensam grundsyn. De vårdområden som främst åsyftas är mental-sjukvård, socialvård, barn- och ungdomsvård, nykterhets- och narkomanvård och kriminalvård, vilka kan betraktas som ett sammanhängande och i jämförelse med kroppssjukvården eftersatt vårdområde.

Motionärerna upptar i olika avsnitt frågor om förebyggande och öppen vård, forskning, personalbrist och lekmännens roll.

Beträffande de förebyggande åtgärderna framhävs föräldrautbildning och familjerådgivning samt betonas den öppna vårdens betydelse och fördelar.

I fråga om forskning anför motionärerna, att behovet av forskning om beteenderubbingar, om miljöfaktorer som påverkar det mentala hälsotillståndet samt om socialvårdande behandlings- och rehabiliteringsmeto-

der endast har tillgodosetts i ringa omfattning. Bl. a. saknas så gott som helt en forskning i psykoterapeutiska frågor.

Motionärerna uttalar vidare att bristen på utbildad personal är genomgående inom den sociala och mentala vården och behandlar särskilt utbildning och rekrytering i fråga om personalgruppernas psykiatrer, socio- nomer och psykologer. Även behovet av utbildning för observationsklass- lärare berörs.

Motionärerna framlägger en kortfattad plan för rådgivnings-, behand- lings- och serviceorganisation för människor med sociala och mentala svå- righeter i enlighet med de utgångspunkter som angivits i motionerna. Bas- organisationen bör förankras i en väl utvecklad samverkan mellan lands- tingskommuner och primärkommuner med differentiering efter vårdbe- hovens art.

Motionärerna betonar behovet av ökad information rörande sociala fak- torer av betydelse för den mentala anpassningen i samhället.

Beträffande motiveringen i övrigt får utskottet hänvisa till motion II: 377.

Yttranden har inhämtats från socialstyrelsen, varjämte Svenska lands- tingsförbundet och Svenska föreningen för psykisk hälsovård beretts till- fälle yttra sig. Vidare har Föreningen Kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare inkommit med en skrift.

Socialstyrelsen framhåller, att förebyggande vård, bl. a. psykisk hälso- vård, inom den psykiatriska sektorn är väl så viktig som psykiatrisk sjuk- husvård och gäller alla grader av nervösa rubbningar och stressreaktioner. Styrelsen har ägnat dessa frågor en allt intensivare uppmärksamhet och även föreslagit åtgärder i syfte att ernå förbättrade utgångspunkter för en effektiv satsning inom den öppna sektorn. Bristande personella resurser, framför allt på läkarsidan, har dock bidragit till att begränsa möjligheterna, samtidigt som kraven på hjälp av förebyggande art inom den psykiska sek- torn alltmer ökat.

Styrelsen finner det önskvärt att en samordning sker av de olika problem som motionärerna dragit fram. Detta skulle då kunna göras genom en ut- redning av den typ som föreslagits, varvid både forsknings- och organisato- riska synpunkter bör bli företrädda. Huruvida frågorna bör anförtras en särskild av Kungl. Maj:t tillsatt utredning eller om de kan beredas och sam- ordnas på annat plan anser sig styrelsen icke böra ta ställning till. Styrel- sen vill dock peka på möjligheten att inom socialstyrelsens ämbetsområde numera kunna bevaka frågor om sociala problem, nykterhets- och narko- manivård, familjerådgivning samt psykiatriska frågor i allmänhet.

Inom socialstyrelsen pågår en utredning om den öppna vårdens utform- ning, varvid även den psykiska hälsovården behandlas, bl. a. inom ramen för en samordnad och delvis integrerad sjukvård och socialvård.

Svenska landstingsförbundets styrelse uttalar bl. a., att behovet av ökade insatser för förebyggande och öppen psykisk vård blivit alltmer uttalat. Så- väl i familjelivet som i arbetslivet och i andra sammanhang uppträder svå- righeter, som i ökad utsträckning påkallar hjälp från psykiatrer, psykolo-

ger och olika socialarbetare. Lika viktigt som att skapa vårdresurser för behandling av psykiskt sjuka är enligt styrelsens mening att vidta åtgärder till förebyggande av psykisk sjukdom. De mentalhygieniska frågeställningarna synes göra det nödvändigt för psykiatrin att i ännu högre grad inleda samarbete med skilda verksamhetsområden inom forskning och arbetsliv.

Forskningens och undervisningens betydelse för den förebyggande psykiska hälsovården kan enligt styrelsens mening icke överskattas. Åtgärder har också vidtagits för att utveckla och samordna forskningsinsatserna på området, bl. a. genom inrättande av forskningsläkartjänster vid undervisningssjukhusen. Det nu aktuella förslaget beträffande läkares grundutbildning och vidareutbildning torde ge psykiatrin en ännu mer framträdande plats i undervisningen. Detta torde innebära, att det psykiatriska verksamhetsfältet kommer att få ökad attraktionskraft.

Enligt styrelsens mening föreligger goda möjligheter att vidareutveckla det samarbete, som redan inletts mellan befintliga forskningscentra för psykiatri, psykologi, sociologi etc.

Styrelsen vitsordar behovet av utredning rörande personal- och utbildningsfrågor inom de olika områden som omfattas av motionerna, men framhåller att en hel del av de aktualiserade områdena redan är föremål för utredning och planering genom statens och huvudmännens på sjukvårds- och socialvårdssidan försorg. Styrelsen erinrar även om att socialdepartementets sjukvårdsdelegation verkställt en omfattande undersökning som syftar till att skaffa aktuella informationer om sjukvårdsresurserna och den planerade utbyggnaden.

Sammanlagningen av förutvarande socialstyrelsen och medicinalstyrelsen kan väntas leda till en konsekvent integrering av de sociala och medicinska inslagen av vård- och behandlingsmetoder m. m. till båtnad även för den psykiska hälsovården.

Styrelsen framhåller vidare, att sjukvårdens och socialvårdens planerings- och rationaliseringsinstitut, SPRI, har till ändamål att främja och samordna planeringsverksamheten inom hälso- och sjukvården samt socialvården, bl. a. genom utformande av behovs- och resursprognoser i fråga om personal och utbildning samt samplanering och samorganisation av de sociala och medicinska områdena.

Avslutningsvis anför styrelsen:

De frågor rörande personalsituationen som motionärerna berört inrymmer svåra avvägningsproblem. En diskussion av dessa problem måste innefatta inte endast frågan om vad som är önskvärt utan också frågan om vad som kan åstadkommas. Styrelsen kan i vissa delar instämma i motionärernas förslag men vill samtidigt som sin mening framhålla, att de utredningar som man velat aktualisera måste ses i sammanhang med sjukvårdens och socialvårdens totala personal-, utbildnings- och utbyggnadsplanering.

Styrelsen hänvisar även till yttrande som avgivits över motioner angående den psykiska hälsovården och vari styrelsen uttalar tveksamhet inför tanken på en central uppbyggnad av speciella, mera omfattande resurser för psykisk hälsovård.

Svenska föreningen för psykisk hälsovård understryker angelägenheten av att en statlig utredning snarast kommer till stånd för att belysa problematiken inom det mentalhygieniska området.

Föreningen Kommunal- och landstingsanställda familjerådgivare anför bl. a.:

I motionerna berörs ett flertal frågor som ligger i linje med familjerådgivningens arbete. Nödvändigheten av och nyttan med förebyggande arbete inom den psykiska hälsovården understryks i motionerna och just denna aspekt betonades även mycket starkt när försöksverksamheten med familjerådgivning startade. Att nå människor med samlevnads- och familjekonflikter på ett så tidigt stadium som möjligt innan svårigheter fixerats ger ett helt annat utgångsläge för att ett behandlingsarbete skall bli framgångsrikt. Om det fanns möjlighet att ge stöd och förståelse i störda familjerelationer i ett större antal fall än som nu är möjligt med den begränsade omfattning som familjerådgivningen har i vårt land skulle detta säkert också bidra till mildrande av andra faktorer som en relationskonflikt medför, ex.vis barn-, alkohol- och arbetsproblem. — — —

Det framstår i detta läge som en synnerligen vital fråga att familjerådgivningen ges en fast organisation med en central tillsynsmyndighet som kan påta sig flera av de arbetsuppgifter som nu handhas av vår förening, ex.vis studiedagar, upplysningsverksamhet, prövning av kompetensbestämmelser etc.

Föreningen stöder varmt förslaget om utredning om organisation för familjerådgivning i framtiden och om utredning rörande fortbildning av personal inom vårdyrkena med för föreningens del intresset koncentrerat på socionomernas vidareutbildning.

Utskottet

I motionerna berörs frågor om forskning rörande psykisk hälsovård m. m., om rekrytering och utbildning av personal inom vårdområdena, om en kommunal basorganisation för behandling av sociala och mentala störningar samt om familjerådgivning och föräldrautbildning.

I vad avser motionärernas yrkande om utredning angående formerna för tvärvetenskaplig forskning om psykisk hälsovård vill utskottet erinra om att en fråga om inrättande av ett fristående forskningsinstitut behandlades av utskottet år 1966 (utlåtande 49/1966) i anledning av motioner om åtgärder mot psykiska störningstillstånd. I likhet med flertalet hörda remissinstanser fann utskottet sig inte kunna biträda tanken på ett sådant institut. Utskottet framhöll att en allsidigt orienterad forskning på hithörande området redan var organiserad vid universitet och högskolor samt att forskningsresurserna inte borde splittras genom en utbrytning ur denna organisation. Utskottet avstyrkte motionerna, vilka avslogs av riksdagen.

Frågan behandlades även vid 1967 års riksdag sedan motioner väckts om

utredning angående inrättande av ett statens institut för den psykiska folkhälsan. Utskottet tillstyrkte utredning, men motionerna avslogs av riksdagen.

Till årets riksdag har framlagts motioner med yrkande om utredning av frågan hur statens åtaganden för en effektivare psykisk hälsovård lämpligen bör utformas (se utskottets utlåtande nr 21/1968).

Motionärerna har vidare framställt utredningsyrkande om formerna för forskning om social missanpassning och sociala behandlingsmetoder m. m. Utskottet vill härtill framhålla, att en arbetsgrupp inom forskningsberedningen nyligen avgivit en promemoria med aspekter på den socialpolitiska forskningen rörande olika särgrupper. Arbetsgruppen behandlar bl. a. frågor om målsättningen för samhällets åtgärder, socialmetodik, vårdåtgärdernas effekt och samordning av forskningen. Promemorian skall utgöra underlag för vidare diskussion och överväganden.

Utskottet har förra året i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 25/1967 angående ungdomsvården understrukit, att behovet av behandlingsforskning är trängande men ansett sig kunna förutsätta att frågan utan något riksdagens initiativ bringas till en lösning.

Frågan om rekrytering av läkare till psykiatrin har behandlats i ett av socialstyrelsen och universitetskanslersämbetet nyligen avgivet förslag rörande läkares grundutbildning och vidareutbildning. Det har därvid bl. a. framhållits, att vidareutbildningens intressen bör beaktas när man tar ställning till konstruktionen av läkartjänster och vid prioritering av krav på sådana tjänster; detta anges vara av utomordentlig betydelse, eftersom man genom utbildningstjänsterna kan påverka rekryteringen till olika verksamhetsfält och långsiktigt styra hälso- och sjukvårdsutvecklingen. I förslaget återges beräkningar rörande framtida behov av och tillgång på läkare inom det psykiatriska vårdområdet. Ett uppsatt mål om 1 600 specialister i psykiatri anses kunna uppnås under första hälften av 1980-talet, och totalt beräknas vid denna tid 2 300—2 400 läkare komma att arbeta inom detta vårdområde.

Fortbildningen av socionomer sammanhänger med frågan om forskningsresurser och högre vetenskapliga tjänster vid socialhögskolorna. Som utskottet anfört i sitt utlåtande nr 56/1967 har samarbetsnämnden för socialhögskolorna förra hösten avgivit förslag angående principbeslut om inrättande av till socialhögskolorna knutna professurer inom bl. a. ämnena socialpolitik, psykologi med socialvårdsmetodik samt sociologi. Ärendet ligger under prövning hos Kungl. Maj:t.

Förslag rörande utbildningen av kliniska psykologer väntas inom kort komma att framläggas från universitetskanslersämbetet inom ramen för dess förslag rörande fasta studiegångar. Vid Kungl. Maj:ts behandling av ärendet angående läkares grundutbildning och vidareutbildning torde även frågan om utbildning i psykoterapi komma att beaktas.

Läroplan för specialklasslärare trädde i kraft den 1 juli 1967. Utbildningen är i stora delar gemensam för lärare vid observationsklasser och vid andra specialklasser och ger därför en samlad behörighet, vilket särskilt med tanke på de mindre kommunernas behov framstår som eftersträvansvärt. Emellertid ger läroplanen möjlighet till fördjupning inom valfria avsnitt, och vidare utarbetas inom skolöverstyrelsen studiematerial för en kortare fortbildning för bl. a. lärare vid observationsklasser.

I direktiven för den nyligen tillsatta utredningen om allmän översyn av den sociala vårdlagstiftningen behandlas frågan om den kommunala socialvårdens nämndorganisation särskilt mot bakgrund av strävandena att inom socialvården tillämpa familjevårdsprincipen. Utredningen bör undersöka möjligheter för kommunerna att låta en enda nämnd få ansvaret för hela den kommunala socialvården. Vidare bör prövas om särskilda distriktsorgan kan skapas med uppgift att inom sitt geografiska område avgöra ärenden som avser vård och behandling eller annan åtgärd beträffande enskild person.

I direktiven uppmärksammas även möjligheterna att få till stånd samarbete i mera fast organiserade former mellan familjerådgivningen och andra samhällsorgan. När det gäller den sociala rådgivnings- och upplysningsverksamheten bör utredningen särskilt beakta familjerådgivningen.

Utskottet vill härutöver erinra om att statsutskottet i utlåtande (nr 5 år 1968 under punkten 22) avstyrkt i motioner framställda yrkanden om utredning och förslag om en plan för utbyggnad av föräldrautbildningen, om utredning rörande familjerådgivningens framtida organisation och om inrättande av en permanent statsbidragsberättigad familjerådgivning med utvidgad verksamhet.

Utskottet finner, att stora delar av de frågor motionärerna behandlar nyligen utretts och är föremål för vidare prövning eller studeras i pågående utredningar. Motionärernas önskemål bör därmed få anses vara i väsentliga delar tillgodosedda. Utskottet finner sig ej böra tillstyrka motionsyrkandena utan hemställer,

att de likalydande motionerna I: 294 och II: 377 icke må föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 19 mars 1968

På allmänna beredningsutskottets vägnar:

NANCY ERIKSSON

Närvarande:

från första kammaren: herrar Möller (s), Oscar Carlsson (s), Hedlund (s)*, Eric Gustaf Peterson (fp), Axel Kristiansson (cp), Helge Karlsson (s), Karl Pettersson (s), fru Hultell (h), herrar Kilsmo (fp), Ernst Olsson (cp) och Ove Karlsson (s);

från andra kammaren: fru Eriksson i Stockholm (s), fru Jäderberg (s), herrar Hamrin i Kalmar (fp), Svensson i Kungälv (s), Wikner (s)*, Nilsson i Bästekille (h), Johansson i Växjö (cp), Hansson i Piteå (s), Hugosson (s), Thylén (h)*, fru Fränkel (fp)* och herr Josefson i Arrie (cp).

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av herrar *Eric Gustaf Peterson* (fp), *Axel Kristiansson* (cp), *Kilsmo* (fp), *Ernst Olsson* (cp), *Hamrin* i Kalmar (fp), *Johansson* i Växjö (cp), fru *Fränkel* (fp) och herr *Josefson* i Arrie (cp), vilka ansett

att utskottets utlåtande fr. o. m. det avsnitt som börjar med orden »Frågan om rekrytering av läkare» samt utskottets hemställan bort erhålla följande lydelse:

Motionärerna har framställt yrkanden om utredningar beträffande olika utbildningsproblem rörande vissa personalkategorier inom den sociala och mentala människovården. Utskottet delar motionärernas uppfattning att bristen på utbildad personal är genomgående inom denna del av vårdsektorn. Nya vägar måste prövas för att lösa problemen inom de personalgrupper där bristen är särskilt markant.

Frågan om rekrytering av läkare till psykiatri har behandlats i ett av socialstyrelsen och universitetskanslersämbetet nyligen avgivet förslag rörande läkares grundutbildning och vidareutbildning. Det har därvid bl. a. framhållits, att vidareutbildningens intressen bör beaktas när man tar ställning till konstruktionen av läkartjänster och vid prioritering av krav på sådana tjänster. Detta är av utomordentlig betydelse, eftersom man genom utbildningstjänsterna kan påverka rekryteringen till olika verksamhetsfält och långsiktigt styra hälso- och sjukvårdsutvecklingen. Utskottet förutsätter att vidareutbildningen ordnas så att den av socialstyrelsen och kanslersämbetet beräknade tillströmningen av 1 600 specialister eller sammanlagt 2 300—2 400 läkare inom psykiatri till början av 1980-talet verkligen kommer till stånd.

Förslag rörande utbildning av kliniska psykologer väntas inom kort komma att framläggas från universitetskanslersämbetet inom ramen för dess förslag rörande fasta studiegångar. Frågan om den högre utbildningen av psykologer torde dock inte beröras i detta förslag. Den nuvarande licentiatutbildningen, som är behörighetskrav för innehav av psykologtjänst, syftar i första hand till att förbereda vetenskapligt arbete och undervisning vid universiteten. Genom sin ensidigt teoretiska inriktning utgör denna utbildning en mindre lämplig grund för yrkesverksamhet som psykolog. För närvarande examineras årligen endast ca 30 licentiat i psykologi och pedagogik, medan samtidigt ca 50 tjänster för psykologer med licentiatexamen inrättas varje år. Det är väsentligt att vidareutbildningen av psykolo-

ger får en sådan utformning och omfattning att tillgången bättre motsvarar behovet av psykologer med full behörighet. Utskottet vill därför understryka vikten av att frågorna rörande psykologutbildningen snarast bringas till en lösning.

Till helt nyligen har utbildning i psykoterapi endast givits vid ett par privata utbildningsanstalter. Nu har terapiutbildning av varierande omfattning och karaktär startats inom den psykiska barna- och ungdomsvården och inom mentalsjukvården. Emellertid har bl. a. från medicinalstyrelsen framhållits att denna utbildning är helt otillräcklig och att en väl planerad samordning och en kraftig utbyggnad är oundgängligen nödvändig och bör ske snabbt. En sådan terapiutbildning bör stå öppen och ordnas gemensamt för såväl psykologer och läkare som socialarbetare.

Den starka tillströmningen av studerande till de samhällsvetenskapliga fakulteterna under senare år har givit anledning till oro när det gäller sysselsättningen för samhällsvetare. Samtidigt råder en allvarlig brist på socialt utbildad personal. Utskottet delar motionärernas uppfattning att möjligheterna att erbjuda yngre samhällsvetare en kompletterande utbildning i sociala och psykologiska ämnen bör bli föremål för utredning.

Utbildningen för observationsklasslärare och andra specialklasslärare är i stora delar gemensam. Emellertid torde observationsklasslärarnas uppgifter väsentligt skilja sig från undervisningen av barn med lägre intelligens, barn med hörsel- eller synhandikapp eller barn med läs- och skrivsvårigheter. Från expertis inom barnvården har också starka krav framförts om att den särskilda utbildningen av observationsklasslärare skulle utvidgas. Utskottet finner det befogat att frågan om en utvidgning av denna utbildning prövas.

Någon ordnad praktisk vidareutbildning för socionomer existerar inte. Behovet av sådan utbildning visas bl. a. av det förhållandevis låga antalet socionomer som önskar anställningar inom den kommunala socialvården. Den nuvarande grundutbildningen och de existerande befodringsmöjligheterna för socionomer med social inriktning torde inte befodra ett intresse för den direkta människovården hos denna personalgrupp. Utskottet finner det väsentligt att formerna för en ordnad vidareutbildning för socionomer snarast utreds. Frågan om denna fortbildning sammanhänger i viss mån med frågan om lärarresurserna och forskningsresurserna vid socialhögskolan. Ett förslag angående principbeslut om inrättande av till socialhögskolorna knutna professurer inom bl. a. ämnena socialpolitik, psykologi med socialvårdsmetodik samt sociologi befinner sig för närvarande under prövning hos Kungl. Maj:t. Detta förslag rör i och för sig närmast frågan om utvidgning av den sociala forskningen och forskarutbildningen på socialhögskolorna. För en kommande plan för vidareutbildning av socionomerna kan utbyggnad av socialhögskolornas resurser ha en väsentlig betydelse.

I motionen framförs synpunkter på de principer som bör ligga till grund

för den kommunala och landstingskommunala grundorganisationen för rådgivning, behandling och annan service åt människor med sociala och mentala svårigheter. Organisationen bör vara enhetlig och gemensam för så stora grupper som möjligt, tonvikten bör ligga på öppen vård och behandlingen bör syfta till att klienter skall leva kvar i sin normala familje- och arbetsmiljö, verksamheten bör så långt som möjligt bygga på frivillighet och bör organiseras med hänsyn till att beteenderubbningar och sociala avvikelser ofta är en form av gruppbetående. Utskottet delar dessa synpunkter och finner att de bör beaktas vid den nu inledda översynen av den sociala vårdlagstiftningen.

Under återopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

att riksdagen i anledning av de likalydande motionerna I: 294 och II: 377 i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte

dels hemställa om utredning rörande vissa personalfrågor inom vårdområdena, i första hand fortbildning av socionomer, kompletteringsutbildning av yngre samhällsvetare samt utbildning av psykoterapeuter och observationsklasslärare,

dels ock hemställa att motionerna jämte utskottets utlåtande över desamma i vad avser principerna för den kommunala och landstingskommunala basorganisationen för behandling av sociala och mentala störningar överlämnas till socialutredningen.